

Az embernek — e rendkívül bonyolult jelenségnek — még csak megközelítően is teljes, tudományos megismerése elképzelhetetlen az embert összetevő oldalak, alkotórészek vagy elemek előzetes kutatása nélkül. Az analízis szükségképpen megelőzi a szintézist, a konkrétet csak a pontos absztrakciót követelő gondolati „szétszedés” és „összerakás” alapján lehet megismerni. Persze, miként Lenin megállapította: „a gondolkodás azzal, hogy a konkrétból kiindulva az absztrakthoz emelkedik — ha helyes... —, nem távolodik el az igazságtól, hanem közeledik hozzá”. A görög filozófiától kezdve egészen napjaink antropológiai rendszereinek legtöbbszöréig számos próbálkozást ismerünk arra vonatkozóan, hogy egy csapásra *antropológiát* hozzanak létre. Ezek azonban csupán „általánosságokat” tartalmaztak, amelyeknek nem volt valóságos megismerő értékük. Nem véletlen tehát, hogy még a közelmúltban is jelenhetett meg könyv ilyen címmel: *Az ember ismeretlen lény* (Alexis Carel).

Végül is rátaláltak a helyes útra, az ember analitikus tanulmányozására, amely a mi időnkben fokozatosan elvezetett annyi — biológiai, pszichológiai, társadalmi, kulturális jellegű — antropológiai tudomány megjelenéséhez, ahány fő emberi „aspektust” meg tudott határozni az ember anatómiája és fiziológiája, az ideggyógyászat, a fizikai antropológia, pszichológia, gazdaságtudomány, a politika, etika, jog-, vallás-, művészettudomány. Erre a szilárd alapra számos részleges szintézis épült: az emberi biológia, pszichofiziológia, társadalomlélektan, szociológia, kultúrológia, ergonómia. Ugyanilyen jellegűek azok a két világháború között kezdeményezett, de kellőképpen csak napjainkban gyümölcsötvetett törekvések is, amelyek arra irányultak, hogy kifejlesszék a személyiség szintetikus tudományát. Ez a tudomány az egységesítés perspektívájában egybekapcsolja mindazokat a szétszórt ismereteket, amelyeket a különböző tudományok az emberi lényre vonatkozóan kidolgoznak.

Az új tudományt egyre gyakrabban *perszonológiának* nevezik. A kifejezés H. A. Murray-tól származik, *Explorations in personality* című, több munkatársával írt könyvéből (New York, Oxford, 1938). A megfogalmazott gondolatot később nagyobb terjedelmű kollektív munkák — mint C. Kluckhohn, H. A. Murray, D. Schneider *Personality in Nature, Society and Culture* (II. kiadás. New York, 1953) című könyve — bontják ki a maga teljességében.

Nézetek ütközése

Gordon W. Allport, a világ egyik legnagyobb perszonológusa igen tanulságos párhuzamot von az európai kontinensen kidolgozott és az angol-amerikai személyiség-elméletek között, főleg azok fiziológiai gyökerei tekintetében. Angliában és Amerikában a Locke-féle hagyományok hódítottak teret, az európai kontinensen inkább a Leibniz és Kant felfogás győzedelmeskedett. Locke szerint az emberi értelem *tabula rasa*, melyre a külső környezet fokozatosan „ráírja” a maga képét eszmék és eszmei asszociációk formájában. Az értelem sajátos mechanizmusai szigorúan reaktív jellegűek és a viselkedésre vonatkoznak, egyszerű válaszok a külső hatásokra, mindenféle kezdeményezés vagy saját tevékenység nélkül. Ezzel szemben a Leibniz és Kant felfogás szerint az értelem autodinamikus, állandó kibontakozásban van, ak-

tív, nem pedig reaktív, organizáló, nem pedig organizált, középkori nyelven fogalmazva *natura naturans* (természetet szülő természet), nem pedig *natura naturata* (létrejött természet). Locke híres tézisére — *nihil est intellectu quod non fuerit in sensu* (semmi sincs az értelemben, ami előzőleg ne lett volna meg az érzetekben) — Leibniz megadta a maga híres replikáját: *nisi ipse intellectus* (hacsak nem maga az értelem). Számára az emberi szellem belső és spontán (nem kiváltott) tevékenysége legalább ugyanolyan jelentős, mint e szellem tartalma vagy termékei.

Másrészt az európai kontinens elméletei a „totális emberre“ irányították figyelmüket, az angol—amerikai teóriákat viszont inkább a részletvonatkozások foglalkoztatták: az emberek jellemvonásai, összetevő tényezői, teljesítményei, s arra irányultak, hogy kétségbe vonják a személyiség belső egységét, amelyet szigorúan külsődleges meghatározóknak tulajdonítottak. Ilyenek: bizonyos serkentők stabilitása, tartós kulturális követelmények, a személyközi kapcsolatok sablonizálása. A belső állandóságot a külső állandóság eredményének tüntették fel, amelyen belül azonban maga a személyiség labilis, folyékony és tisztavirág-életű. Az angol—amerikai elméletek sokkal nagyobb fontosságot tulajdonítanak a társadalmi, művelődési tényezőknek, főleg az egyedek közötti kölcsönhatásoknak, a társadalmi szabályzatoknak és szerepeknek, a viselkedés hagyományos modelljeinek és normáinak, mint a belső tényezőknek (a testalkatnak, az örökletes, veleszületett tényezőknek).

A két klasszikus álláspont végső következményeként az angol—amerikai elméletek általában melioristák (hisznek az ember megjavíthatóságában) és optimisták, az európaiak pedig fatalisták, vagyis pesszimisták.

Az ellentétek dialektikus logikája azonban — miként a gondolkodás történetében annyiszor — ez esetben is megkövetelte, hogy a két koncepció közelebből elemezze egymást, vitatkozzék, kritikailag összemérje tételeit, úgyhogy mindketőjük túlhaladása nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is vált. Egyes, valamikor elszigetelt nézetek ma már mindinkább tért hódítanak annak következtében, hogy állandóan újabb és újabb őket igazoló tudományos érvek halmozódnak fel. Ilyen például W. Stern felfogása, aki szerint a személyiség önálló valóság, autonóm rendszer, amely azonban ugyanakkor funkciói révén kitárul a külvilág előtt, ama környezet előtt, amely kialakította, amelyben kibontakozik, s amelytől sohasem tud teljes egészében elszakadni, mivel strukturális egységben, ellentétességben és egyensúlyban van vele, olyan egyensúlyban, amely mindig megbomlik, de amely felé állandóan törekszik.

Az említett két álláspont annyira közeledett egymáshoz, olyannyira kölcsönösen megváltoztatta egymás fejlődési perspektíváját, hogy ma már egy új felfogásban egybeolvadhat. Ebben az új koncepcióban a régi elméletek pozitív magvát megőrzik, de magasabb, a kidolgozás és értelmezés tekintetében eddig ismeretlen fokra emelve. Ezt az álláspontot megfelelően dokumentálva számos informatív jellegű munka képviseli — mint például Jean-Claude Filloux *La Personnalité* (Paris, 1967) című könyvének hatodik „időszerűsített“ kiadása —, úgyhogy nem foglalkozunk különösebben vele. Az újabb fejlődési perspektívák megjelölése érdekében azonban, véleményünk szerint, mindezeket az erőfeszítéseket a dialektikus és történelmi materializmus átfogóbb megvilágításába kell helyezni, ugyanis ez az egyetlen felfogás, amely biztosítani képes a perszonológia termékeny elméleti és metodológiai alapját. Ez alkalommal erre vonatkozóan szándékszunk felvázolni néhány gondolatot.

A perszonológia kezdettől fogva úgy jelentkezett, mint valamilyen „forradalmi“ foglalatosság, mint egyes hagyományos episztemológiai (tudományelméleti) jellegű tételek határozott elutasítása.

Az első és legjelentősebb felülvizsgálatra váró tétel az az arisztotelészi állítás volt, mely szerint csak „az általános tudománya“ létezik, s „az egyed tudománya“ nincs, ami oda vezetett, hogy a *történelmi tudományokat* hosszú időn át inkább irodalmi műfajnak tartották. A valóság viszont az, hogy egyre számosabbak azok a tudományok, amelyek az „egyeddel“ foglalkoznak, még a természetet tanulmányozó tudományok körében is (például kozmográfia, geológia, földrajz, botanika, állattan, rasszeológia).

A tulajdonképpeni történelmi tudományok (egyetemes történelem, nemzetek történelme, a történelemtudomány különböző ágai) csak úgy fejlődhetnek, ha fáradságos munkával rekonstruálják a múltat a maga *egyedi* formáiban. Más társadalomtudományok vagy egész tudományágatok, mint az *összes leíró és statisztikai* jellegűek, ugyancsak az „egyediség“ megismerését tűzik ki célul, ilyen a demográfia, etnográfia, szociográfia, a népek pszichológiája, folklorisztika, gazdasági statisztika, bűnügyi statisztika, alkotmányjog, polgári jog, büntetőjog. Ezek közül sok túllépi az egyszerű minőségi vagy mennyiségi *leírást* és megpróbálja *megmagyarázni* a konkrét valóságot azokkal a tényezőkkel vagy törvényekkel, amelyek hozzájárultak a valóság megjelenéséhez, létezéséhez és fejlődéséhez. Végső elemzésben minden valóságos, gondolkodásunktól független jelenség *egyedi* jellegű — nincs fa, farkas vagy ember *általában*, csak *ez* vagy *az* a fa, farkas vagy ember — úgyhogy e jelenségek megismerését nem kell az „általánosra“, a közös jegyekre korlátozni, a megismerést ki kell terjeszteni a „sajátosra“ is, arra is, ami megkülönbözteti az egyik egyedet a másiktól. A probléma ez: mi érdekel az adott valóság megismerésében? Ha a dolgok általános vonásai érdekelnek, akkor *általános* tudományt művelünk, ha a sajátos, akkor *sajátos* tudományt (vagy éppen egyedit), ha pedig egy adott valóság konkrétságának egész komplexitása érdekel, akkor *konkrét* tudományt, amely egyaránt magában foglalja az általánost és a sajátost, az összehasonlíthatót és össze nem hasonlíthatót, a másra vissza nem vezethetőt és visszavezethetőt.

Hozzávetőleges pontossággal megállapíthatjuk, hogy az érdeklődés az „egyedi“ iránt annál nagyobb, minél szorosabb a vizsgált valóság kapcsolata az emberek közvetlen foglalatosságával, életével és gyakorlati tevékenységével. A valóság megismerése szükséges vagy legalábbis hasznos lehet néha általános, máskor sajátos vonásai szempontjából vagy esetleg mindkét szempontból. A biológus például érdekelt abban, hogy megismerje az élet általános törvényeit, az empirikus növénytermesztő, állattenyésztő abban, hogy megismerje minden egyed sajátosságait, az agronómus, zootechnikus, orvos, pedagógus pedig mind az általános törvények, mind pedig az egyed szigorúan sajátos vonásainak feltárásában.

A megismerésnek ez az utóbbi fajtája főleg az emberi valóság területén uralkodó jellegű, itt ugyanis majdnem semmit sem jelentenek — mivel hatástalanok — a szigorúan tapasztalati, tudományosan meg nem alapozott ismeretek, akárcsak a túlságosan általános ismeretek („általában az emberről“, „általában a társadalomról“, „általában a gazdaságról“, „általában a kultúráról“), amelyek túlságosan eltávolodnak a konkrét valóságtól. A természeti törvényeket tudományosan széles körű általánosításként fogalmazzák meg, hogy alkalmazni lehessen őket a *technikában*, tehát nemcsak a természet területén, hanem egy ember alkotta területen is. Ezzel szemben a társadalmi-emberi törvényeknek szoros kapcsolatban kell állaniuk a konkrét valósággal, mivel gyakorlatilag csak e konkrét valóságban használjuk őket. A mindennapi gyakorlatban a „hús-vér“ embereknek ugyancsak „hús-vér“ emberekkel van dolguk, akiket meg kell ismerniük nemcsak közös vonásaik tekintetében — tehát általában —, hanem sajátos oldalaik szempontjából is, vagyis úgy, ahogyan

léteznek a valóságban mint egyediek vagy konkrét személyiségek. Éppen ezért nagyon kis mértékben hasznos az embereknek csak részleges — csak biológiai, csak pszichológiai, csak szociológiai — ismerete anélkül, hogy behelyeznők az embert abba a valóságos egészbe, amelyben részt alkot mint biológiai, pszichológiai, szociológiai és kulturális vonásokkal rendelkező lény.

A lélektan megpróbálkozott és megpróbálkozik „az egyed tudománya“ lenni, de az emberi egyediség nem csupán pszichológiai jellegű, hanem ugyanakkor biológiai is, számos társadalmi-kulturális vonás és tevékenység jellemzi, olyanok, amelyek megkülönböztetik a növényi és állati egyediségtől. Ennek eredményeként az emberi egyediség rendkívül bonyolult, nemcsak sokoldalú, hanem több szintű is, s éppen ennek a megjelölésére szolgál a *személyiség* sajátos terminusa.

A perszonológia abból az elméleti és gyakorlati szükségletből eredt, hogy meg kell ismerni az embert minden valóságos oldaláról, úgy, ahogyan létezik, mint bonyolult „bio-pszicho-társadalmi-kulturális“, életteli és egységes lény. (Lásd, M. Ralea — T. Herseni: *Introducere in psihologia socială*. București, 1966.)

A személyiség tanulmányozásában a tudomány legbiztosabb adatai megmutatják a perspektívát, ami nem más, mint az anyag kezdeti (fizikai-kémiai) formáitól az élő (szerves) forma felé, onnan pedig a tudatos forma (a sajátosan emberi) felé történő fejlődés. Ennek fényében az ember az anyag fejlődésének legfejlettebb, legmagasabb szintet elért foka, amely az egymást követő ugrások nyomán magában foglalja az összes megelőzőt, olyan értelemben, ahogyan azt Lenin mondotta: „a fogalmak az agynak, az anyag legmagasabbrendű termékének legmagasabbrendű termékei.“

Hogyan lesz az ember személyiség?

A perszonológia tulajdonképpen nem az ember távoli eredetének a kutatását eleveníti fel, hiszen ez az eredet — nem is alaptalanul — akár az élet megjelenéséig kitalálható (lásd például H. Piéron: *De l'Actinie à l'Homme* II. Paris, 1958—1959). Sokkal szűkebb körű kérdést vizsgál: hogyan lesz az emberi lény — aki mint minden élőlény, jól körülhatárolható szerves egyediséggel születik — *személyiség*, olyan egyéniség, amely egyaránt különbözik az élet alacsonyabb fokozataitól és a többi embertől.

Talán hasznos a különbségek pontos megjelölése végett aláhúzni azt, hogy az idealizmus álláspontjáról a pszichológus előtt álló alapvető kérdés így hangzik: miként lehetséges az egyediség vagy — mivel ennek a „pszichológiai egyediség“-nek a megjelölésére a *személyiség* kifejezést szokták használni — *miként lehetséges a személyiség?*

A materialista dialektika szempontjából az alapvető kérdés nem az egyediségre vonatkozik, mivel azt az ember közvetlenül állat-őseitől örökölte (minden szervezet — hogy az alacsonyabb szintekről, mint a sejt, molekula, atom, ne is beszéljünk — külön *egyediség*), hanem ennek *személyiséggé* fejlődése. Ez a fejlődési távlat természetesen feltételezi annak elfogadását, hogy az ember *bio-pszichikailag* egységes, vagyis a pszichikumot az idegtevékenység egyik aspektusának, nem függetlenül létezőnek, hanem a magas fokon szervezett anyag funkciójának kell elismernünk. Továbbá feltételezi a *szervezet és a környezet* egységének elismerését, vagyis azt a tényt, hogy az élőlény — a biológiai szervezet — adott környezetben jön létre és fejlődik, s ez a környezet *életkönyezete* marad, mivel viszonylagos *függetlensége* a megfelelő mértékben megköveteli a környezettől való viszonylagos függését. Más szóval a környezet nem „valamilyen“ (közömbös) világ, amely egyszerűen csak a

szervezeten kívül létezik, hanem olyan világ, amely kitermelte a szervezetet, amelyben a szervezet kibontakozik s amely nélkül nem létezhet, tehát amely kezdetben őt létrehozó ok volt, majd fejlődésének *sine qua non* feltétele. A víz vagy a levegő összetételében, a fényellátásban, a hő erősségében beállt lényeges változások szűkségképpen maguk után vonják az élet területén is a lényeges módosulásokat. Nem létezik egyrészt *szervezet* és másrészt *környezet*, hanem *szervezet a maga életkörünyezetében*, azzal a kikötéssel, hogy a környezet csak akkor rendelkezik ezzel a sajátossággal, ha tényleges viszonyban áll az élőlények ilyen vagy olyan kategóriájával, amelyek számára valóban *környezet*.

Ha e megjegyzéseket leszűkítjük az *ember* vonatkozására, világossá válik, hogy az ember egész pszichikai tevékenysége szerves struktúrájára (anatómiai-fiziológiai vagy még aprólékosabban: neurológiai, endokrinológiai szerkezetére) épül. A pszichikai egység első forrása, amelyet egyes szerzők — mint láttuk — „pszichológiai egyediség”-nek neveznek (s alaptalanul a „személyiséggel” azonosnak fognak fel), a *szerves egység*, a *biológiai* individualitás, ebből fakad, erre épül, s enélkül nem létezik.

A személyiség sokszintű építmény

Napjaink pszichológiája általában egyetért abban, hogy a lélektan szempontjából az embert a *tudat* különbözteti meg az állattól, a tudat, amely a dialektikus materializmus megvilágításában nem más, mint a *tudatos lét*.

„A tudat (das Bewusstsein) — mutatott rá Marx és Engels *A német ideológiában* — sohasem lehet más, mint a tudatos lét (das bewusste Sein), az emberek léte pedig az ő valóságos életfolyamatuk.” A növényektől és állatoktól eltérően, amelyek — mint organizmusok — léteznek, anélkül, hogy tudomásuk volna erről, a normális emberekben így vagy úgy tudatosodik létük, ez pedig forradalmasítja az egész létezést, megteremti a lét magasabb fokát: a *tudatos létet*, amelynek három alapvető látómezője — a körülöttem levő világ tudata, a hozzám hasonlók világának a tudata és saját magam világának a tudata — egymásból fakad és kölcsönösen feltételezi egymást. Ez a pszichikai egységnek, pontosabban a személyiségnek a második *specifikus* forrása, amely véleményem szerint akkor jelenik meg, amikor az emberi lény számot ad saját létezéséről mint külön egyediség, tehát nem téveszti össze magát sem a környező fizikai világgal, sem embertársaival.

Ez a folyamat lehetetlen a környezet, a közösség és önmaga megismerésének bizonyos foka nélkül. A személyiség lényegében *művelődési aktus*. „Az ember előtt — írja Lenin — ott van a természeti jelenségek *hálója*. Az ösztönember, a vadember nem emelkedik ki a természetből. A tudatos ember kiemelkedik, a kategóriák a kiemelkedésnek, vagyis a világ megismerésének lépcsőfokai, a háló csomópontjai, amelyek segítik őt, hogy megismerje és hatalmába kerítse ezt a hálót” (*Filozófiai Füzetek*. Budapest, 1954. 69). Az időközben folytatott társadalmi és kulturális-antropológiai kutatások mindegyike igazolja ezt a megállapítást (lásd Ralph Linton: *Fundamentul cultural al personalității*. București, 1968). Az ember mint individualitás filogenetikai szempontból azóta létezik, mióta az antropogenezis folyamatában emberré vált, ontogenetikailag pedig a fogamzás pillanatától (tehát még mielőtt megszületett volna), de *személyiséggé* csak akkor válik, amikor eljut saját egyediségének tudatához, a külvilágtól és embertársaitól (a kollektivitástól, amelyhez maga is tartozik) elkülönülő önálló lényként létezésének tudatához. A tudatossá vált egyediség új kapcsolatba kerül mindazzal, ami létezik azáltal, hogy saját magát veszi viszonyítási pontnak, sőt az élet-kör — amelyben maga is részt vesz — középpont-

jának (lásd G. W. Allport: *The Ego in Contemporary Psychology. Psychological Review*, 1943).

A *nem-énnel* és a *mi* érzékletével tükrözött emberi közösséggel ellentétes én érzékelése nélkül nem létezik *normális személyiség*. (A patológikus, vagyis nem érvényesült, degenerált vagy degradált személyiség problémájával nem foglalkozunk.) Ismétellen aláhúzzuk viszont, hogy a személyiség nem vezethető vissza az én-re. Az önmagunk tudatára vagy a tudatra a maga egészében, vagyis a szigorúan *szubjektív* tényezőkre, mivel a személyiség a valóságban egybeesik az egész egyediséggel, tehát az egész emberi létezéssel, azzal a feltétellel azonban, hogy az ember számot adjon erről a létezésről, vagyis ez a lét tudatos legyen. Az ember a személyisége révén a maga ura lesz, azonosul szubjektív énjével, kezébe veszi saját maga irányítását és felelőssé válik tetteiért, vezetett, tevékenységre ösztönzött, mozgósított vagy serkentett lényből fokozatosan vezető, tevékenységre ösztönző, mozgósító, serkentő, önmozgó, autodinamikus aktív-alkotó-termelő lény lesz (lásd E. Fromm: *Man for Himself: An Inquiry into the Psychology of Ethics*. New York, 1947; J. Nuttin: *Tâche, réussite et échec: théorie de la conduite humaine*. Louvain, 1953). A megismerés itt is különleges jelentőségű. Az állati létől való elszakadás világosan jelentkezik az ösztönös tevékenységnek az átgondolt, a tudatban előre kitervelt tevékenységgel történő meghaladásában. „A pók — mutatott rá találoan Marx — a takácshoz hasonló műveleteket végez, és a méh viaszsejtjei építésével nem egy építőmestert szégyenbe hoz. De a legrosszabb építőmester már eleve felülmúlja a legjobb méhet abban, hogy az építőmester már felépítette a sejtet a fejében, mielőtt viaszból megépítette volna. A munkafolyamat végén oly eredmény következik be, amely megkezdésekor a munkás *elképzelésében*, tehát *eszmeileg* már megvolt“ (A *tőke* I. Budapest, 1949. 193). Éppen ezért minden kétséget kizárva állíthatjuk, hogy a póknak vagy a méhnek van *egyedisége*, míg az „építésznek“ (aki itt minden normális ember szimbóluma) ezen felül *személyisége* van, képes arra, hogy megismerje és meghódítsa a természetet, kialakítsa a maga világát, amelyet *kultúrának* nevezünk (Lásd F. J. J. Buytendijk: *L'homme et l'animal*. Paris, 1965).

Ez a *személyllyé válás* folyamata azonban nem az egyediség belső — tehát szerves, lényegében biológiai jellegű — logikája szerint megy végbe, hanem bizonyos történelmi, lényegében *társadalmi-kulturális* tényezők serkentésére. A tudatot magát nem lehet másképpen meghatározni, mint társadalmi terméket, mivel — mi-ként Marx és Engels kimutatta — a tudat nem jelenik meg másként, mint „a beszéd formájában“. „A beszéd olyan régi, mint a tudat, a beszéd a gyakorlati, más emberek számára is létező tudat, amely tehát a magam számára is csak ezzel válik létező, valóságos tudattá és a beszéd, miként a tudat, csak a más emberekkel való érintkezés szükségletéből, kényszerűségéből keletkezik... A tudat tehát már eleve társadalmi termék és az is marad, ameddig emberek egyáltalán léteznek“ (A *német ideológia*. Budapest, 1962. 13—14). A társadalom azonban, amely kitermelte a tudatot — akárcsak az élet vagy általában a lét — elsődleges a tudattal szemben, mivel, ugyancsak Marx és Engels megfogalmazásával élve: „nem a tudat határozza meg az életet, hanem az élet határozza meg a tudatot. Az első szemléleti módnál a tudatból indulnak ki mint élő egyénből, a másodikban, amely a valóságos életnek felel meg, magukból a valóságos, élő egyénekből és a tudatot csakis mint az ő tudatukat szemlélik“ (i.m. 10).

A majom emberré válásának, a majom-horda *emberi társadalommá* formálódásának a folyamata nem a tudatnak, hanem a *munkának* köszönhető, a munkának, amely emberi értelemben az eszközök készítésével kezdődik. Ezen az alapon jelenik

meg aztán a nyelv, a tudat, a személyiség. Ez az a valóságos, történelmi viszony, amelyet a tudományok legbiztosabb eredményei igazolnak. A munka hiányában az ember nem válhatott volna személyiséggé, olyan lényvé, aki képes megváltoztatni környezetét saját életszükségeinek megfelelően.

Következésképpen: az emberi személyiség sokszintű építmény: *biológiai* (szerves egyediség), *szociológiai* (a munka végzésének a készsége és a kollektív élet), *pszichológiai* (az én, az én tudata, tudat a maga egészében) és *kultúrológiai* (az előbbi három tényező fejlődése az anyagi és szellemi kultúra, a nevelés segítségével és termékeny érvényesítése a társadalmi gyakorlatban) szintjei vannak. A perszónológiának tehát több tudományát magában foglaló tudománnyá kell válnia, s kiindulópontul fel kell használnia a biológiai, szociológiai, pszichológiai és kultúrológiai kutatások eredményeit, de tovább kell fejlesztenie azokat, saját, egységes szemléletté. Csak így valósul meg a „totális ember“ tudományos megismerése.

HERMANN ISTVÁN Freudtól az újfreudizmusig

Sigmund Freud tudományos munkásságát a századforduló előtt mintegy tíz esztendővel, 1890-ben kezdte el. Ekkor még nem a pszichoanalízis területén dolgozik, hanem a Helmholtz és Meynert, valamint Brücke fémjelzte fiziológiai kutatásokat folytatja. Párizsban a kor legnagyobb neurológusánál, Charcot-nál tanul, és itt válik tudományos alapelvévé az a régi materialista tétel, mely szerint mindennek az okát fel kell kutatni, nem lehet soha megelégedni azzal a magyarázattal, hogy a jelenségek egész sora oktalan, véletlen és megérthetetlen. Azonban a századfordulónak kell elérkeznie ahhoz, hogy Freud megjelentesse első korszakának és egész tevékenységének főművét, az *Álomfejtés* című nagyszabású monográfiáját.

Freud a következő elemekre akarja építeni a maga pszichológiai elméletét. Egyfelől kiindulópontja a felvilágosító materializmus egyik alapelve: nem nyugodhatunk bele abba — mondja —, hogy a valóságban valami is véletlenül történik. Mindennek meg kell lennünk az okát. Ha a tudomány elfogadná azt, hogy vannak ok nélküli jelenségek, ez a tudomány halála lenne. A valóságnak ez a vasszükségszerűséggel történő felfogása, a véletlen szerepének teljes tagadása, a mechanikus és merev materializmus kiindulópontja.

Freud rajza az emberi pszichéről így foglalható össze: az emberi ént, a tudatot, a léleknek ezt a kis, de nagyon is lényeges tartományát a nem tudatos elemek, az indulatok, a szenvedélyek fenyegetik. A pszichoanalízis fő célja, hogy ezt a helyzetet tudatosítsa. Egyénileg kell megvilágítania az ebből eredő szituációt annál az embernél, aki idegbajban szenved. Az idegbaj oka ugyanis az, hogy a tudattalan erők elnyomják az irányító tudatot.

A tudattalan és a pszichoanalízis

Freud elméletének tehát középponti fogalma a tudattalan. A köztudatban az a kép él Freudról, hogy fő érdeme a tudattalan szféra felfe-